

DOI 10.35423/2078-8142.2026.1.1.4  
УДК 316.42:305:378

**Т. О. Чоп,**

*асистентка кафедри інформаційної діяльності та соціальних наук,  
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,  
м. Тернопіль, Україна  
e-mail: tchop.tntu@gmail.com  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3685-5193>*

**Н. В. Габрусєва,**

*докторка філософії в галузі педагогіки,  
доцентка кафедри інформаційної діяльності та соціальних наук,  
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,  
м. Тернопіль, Україна  
e-mail: gabrusyeva@gmail.com  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1229-4766>*

**О. Б. Потіха,**

*кандидатка історичних наук,  
доцентка кафедри інформаційної діяльності та соціальних наук,  
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,  
м. Тернопіль, Україна  
e-mail: potiha\_o@tntu.edu.ua  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6302-9394>*

## **СИМВОЛІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ПРАКТИКА ВЛАДИ: (НЕ)РОЗПІЗНАВАННЯ ДИСКРИМІНАЦІЙНИХ ПРОЯВІВ СТУДЕНСТВОМ В УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

***Анотація.** У статті досліджується проблема нерозпізнавання дискримінаційних практик в університетському середовищі крізь теоретичну призму концепції символічного насильства П'єра Бурдьє. Гендерно зумовлене насильство розглядається не як сукупність ізольованих інцидентів, а як структурний ефект інституційних, мовних і педагогічних*

*практик, що відтворюють ієрархії влади та нормалізують нерівність. Емпіричну основу дослідження становлять дані студентських опитувань, проведених у 2024–2025 рр., зосереджених на розпізнаванні гендерно зумовленого насильства та досвіді дискримінаційних висловлювань та дій у відносинах між студентами та викладацьким складом. Теоретична рамка дослідження інтегрує концепції символічного насильства, педагогічного авторитету, габітусу та інкульткації Пітера Бурдьє з аналітичною моделлю, розробленою Суручі Тхапар-Бйоркерт (Suruchi Thapar-Björkert), Лоттою Самеліус і Гурчтаном С. Сангхерою. Ця модель виокремлює чотири взаємопов'язані механізми відтворення символічного насильства у повсякденних контекстах: хибне визнання, поблажливість, згоду та співучасть. У статті обстоюється теза щодо оперування студентством абстрактними знаннями про дискримінацію та гендерно зумовлене насильство та одночасного нерозпізнавання цих явищ у конкретних життєвих і освітніх взаємодіях. Цей розрив пояснюється не браком розуміння, а тривалим процесом інкульткації, завдяки якому домінуючі норми, ієрархії та способи комунікації інтерналізуються як природні й самоочевидні. Крім того, університет концептуалізується як мовний та епістемний авторитет і тим самим обмежує можливість артикулювати досвід дискримінації як інституційну проблему.*

**Ключові слова:** символічне насильство, дискримінація, гендерно зумовлене насильство, заклади вищої освіти, хибне визнання.

---

**Tamara Chop,**  
*Assistant of the Department of Information Activities and Social Sciences  
Ternopil Ivan Puluj National Technical University,  
Ternopil, Ukraine  
e-mail: tchop.tntu@gmail.com  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3685-5193>;*

**Nataliia Habrusieva,**  
*PhD in Pedagogy, Associate Professor,  
Department of Information Activities and Social Sciences  
Ternopil Ivan Puluj National Technical University,  
Ternopil, Ukraine*

*e-mail: gabrusyeva@gmail.com*

*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1229-4766>;*

***Oksana Potikha,***

*PhD in History, Associate Professor,*

*Department of Information Activities and Social Sciences*

*Ternopil Ivan Puluj National Technical University,*

*Ternopil, Ukraine*

*e-mail: [potiha\\_o@tntu.edu.ua](mailto:potiha_o@tntu.edu.ua)*

*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6302-9394>*

### **SYMBOLIC VIOLENCE AS A PRACTICE OF AUTHORITY: (NON)RECOGNITION OF DISCRIMINATION MANIFESTATIONS BY STUDENTS IN THE UNIVERSITY ENVIRONMENT**

**Abstract.** *This article examines the problem of non-recognition of discriminatory practices in university settings through the theoretical lens of Pierre Bourdieu's concept of symbolic violence. Gender-based violence is approached not as a series of isolated incidents, but as a structural effect of institutional, linguistic, and pedagogical practices that reproduce power hierarchies and normalize inequality. The study draws on empirical data obtained from anonymous student surveys conducted in 2024–2025, focusing on experiences of discriminatory remarks and practices within academic interactions, particularly in relationships between students and teaching staff. The theoretical framework integrates Bourdieu's concepts of symbolic violence, pedagogical authority, habitus, and inculcation with an analytical model developed by Suruchi Thapar-Björkert, Lotta Samelius, and Gurchathen S. Sanghera. This model identifies four interrelated mechanisms through which symbolic violence is reproduced in everyday institutional contexts: misrecognition, condescension, consent, and complicity. These mechanisms allow for an analysis of how discriminatory practices are perceived as normal, benign, or pedagogically justified, rather than as forms of violence or domination. The article argues that students may possess abstract knowledge about discrimination and gender-based violence while failing to recognize these phenomena in concrete educational interactions. This gap is explained not by a lack of awareness, but by the long-term process of inculcation through which dominant norms, hierarchies, and modes of communication are internalized as natural and self-evident. Furthermore, the university is*

*conceptualized as a linguistic and epistemic authority that monopolizes the definition of legitimate speech, knowledge, and complaint, thereby limiting the possibility of articulating experiences of discrimination as institutional problems. By situating everyday discriminatory practices within a broader structure of symbolic power, the article demonstrates how universities may simultaneously declare commitments to equality while reproducing subtle forms of domination through pedagogical communication, institutional silence, and normalized hierarchies. The findings contribute to critical discussions on gender, power, and violence in higher education by highlighting the structural conditions that render discrimination both persistent and largely invisible.*

**Keywords:** *symbolic violence, inculcation, gender discrimination, higher education, misrecognition.*

---

**Вступ.** Аналіз сучасних суспільних практик засвідчує, що гендерно зумовлене насильство й надалі залишається однією з найбільш гострих проблем у сфері захисту прав людини та потребує системного осмислення й ефективної протидії. Статистика за 2025 р. наочно демонструє масштаб проблеми: лише за перше півріччя на Національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації звернулося 23 628 осіб, серед яких 76,2% становлять жінки [4]. Водночас, значна кількість випадків насильства залишається невиявленою. Однією з ключових причин цього є нерозпізнавання постраждалими та свідками самого факту здійснення насильства. Це стосується, насамперед, неочевидних його форм: психологічного тиску, приниження, сексистських зауважень, символічних жестів зверхності, які часто сприймаються як елемент повсякденної взаємодії чи комунікації.

Усвідомлення, розуміння та виявлення гендерно зумовленого насильства мають формуватися з раннього віку, і освітні інституції мали б відігравати у цьому процесі принципово важливу роль. Натомість нещодавні публічні випадки сексизму, мобінгу та

сексуальних домагань у закладах вищої освіти засвідчують, що заходи з протидії та інформування часто-густо залишаються формальними, тоді як саме явище не лише толерується, а має системний характер. Очевидною є суперечлива позиція освітніх установ: з одного боку, декларування цінності рівності, недискримінації та безпеки, а з іншого – університетське середовище нерідко виявляється простором, де певні форми дискримінаційної поведінки не лише залишаються без належної реакції, а й легітимуються через інституційні практики, мову, ієрархії та неформальні норми.

*Актуальність та наукова новизна дослідження* полягають у виявленні структурного розриву між абстрактним знанням студентства про дискримінацію та її ситуативним розпізнаванням у конкретних взаємодіях. Обґрунтовано, що цей розрив є не індивідуальною когнітивною помилкою, а структурним ефектом інкорпорації владних схем сприйняття, що відтворюються через тривалий процес освітньої соціалізації. Уперше в українськомовному науковому просторі аналітична модель Тхапар-Бйоркерт зі співавтор/ками (misrecognition, condescension, consent, complicity) застосована для аналізу механізмів (не)розпізнавання дискримінації в університетському середовищі та апробована на вітчизняному емпіричному матеріалі.

*Стан дослідження проблеми.* У філософських і соціально-теоретичних дослідженнях насильство постає як багатомірне явище, що виходить за межі фізичного примусу та включає символічні, дискурсивні й інституційні форми. Йдеться про феномен, осмислення якого ускладнюється його чуттєвим, повсякденним і водночас структурним характером, а також відсутністю усталеного консенсусу щодо його визначення, класифікації та онтологічного статусу [7]. Критичні й посткласичні теорії соціальної філософії та соціології зміщують увагу від розуміння насильства як аномалії до аналізу його інтегрованості в соціальний порядок у формі влади, ієрархії та повсякденної практики.

Концептуальним ядром цієї традиції є теорія символічного насильства П'єра Бурдьє, розгорнута в його роботах про мову і си-

мволічну владу [9], гендерне домінування [10] та у рефлексивній соціології [2]. Механізм символічного насильства у Бурдьє детально аналізує М. Буравой, показуючи, як влада відтворюється через визнання, а не примус [11]. У вітчизняному науковому просторі рецепцію символічного насильства як соціологічної категорії у контексті соціальної теорії Бурдьє досліджують Д. Бойко [7] та Ю. Борейко і М. Кулакевич [1]. Механізми відтворення соціальної нерівності через освітні інституції в межах концепції Бурдьє і Пассерона розкриває О. Кривошеєва [5].

Щодо гендерно зумовленого насильства у вищій освіті, систематичний огляд міжнародних досліджень Бондестама та М. Лундквіст засвідчує, що університетське середовище структурно створює умови для сексуальних домагань і нерівного ставлення, а інституційні відповіді на скарги залишаються переважно формальними [8]. В українському контексті політику гендерної рівності та протидії насильству у закладах вищої освіти аналізують Т. Марценюк та О. Полохович, фіксуючи розрив між декларованими інституційними зобов'язаннями та реальними практиками [6]. Досвід нерозпізнавання гендерно зумовленого насильства серед студентської молоді зафіксований у міжнародних дослідженнях сприйняття студентством дискримінаційних практик [12] та у вітчизняних розвідках [3].

Попри наявний теоретичний і емпіричний доробок питання про конкретні механізми, через які символічне насильство зумовлює нерозпізнавання дискримінаційних практик студентством у реальних педагогічних взаємодіях і в умовах спеціального інституційного контексту університету залишається відкритим.

**Мета і завдання дослідження.** Метою дослідження є виявлення механізмів, через які символічне насильство зумовлює нерозпізнавання дискримінаційних практик студентством університету та обґрунтування структурної природи цього явища. Для досягнення зазначеної мети визначено наступні завдання: проаналізувати концепцію символічного насильства Бурдьє у контексті університетського середовища; застосувати аналітичну модель Тха-

пар-Бйоркерт зі співавтор/ками для опису чотирьох механізмів відтворення дискримінаційних практик: хибного визнання, поблажливості, згоди та співучасті; апробувати теоретичні положення на матеріалі емпіричних даних студентських опитувань.

Емпіричне підґрунтя дослідження спирається на дані опитування, проведеного ініціативною групою «Центр гендерної освіти» ТНТУ ім. Івана Пулюя у 2024–2025 рр. (n=214) [3]. Додатково використовуються неопубліковані зрізи того самого масиву, що стосуються розпізнавання прихованих форм насильства. Поширення анкети здійснювалося через заступників деканів факультетів, а також за допомогою горизонтальних студентських комунікаційних каналів. Вибірка є неімовірнісною, обмеженою одним університетом; отримані дані використовуються для концептуального аналізу особливостей сприйняття насильства студентською молоддю. Додатковим емпіричним джерелом слугують анонімні свідчення, зібрані в межах окремого студентського опитування, присвяченого досвіду дискримінаційних практик в університетському середовищі (n=241, 2024 р.). Збір даних здійснювався методом анонімної онлайн-анкети; відповіді використовуються виключно в агрегованому та деідентифікованому вигляді для ілюстрації механізмів символічного насильства.

**Виклад основного матеріалу.** Французькі соціологи П'єр Бурд'є та Жан-Клод Пассерон визначають символічне насильство як «кожну владу, якій вдається нав'язувати значення і нав'язувати їх як легітимні, приховуючи владні відносини, що лежать в основі її сили» [9, с. 23]. Ця дефініція вказує на парадоксальну природу символічного насильства: воно одночасно є нав'язуванням значень (що передбачає примус) і легітимацією цих значень (що передбачає визнання їх як природних та виправданих). Бурд'є підкреслює, що символічне насильство є «лагідним, невидимим насильством», яке функціонує через евфемізацію – перетворення відносин домінування на «зачаровані відносини» (*enchanted relations*) [9, с. 24]. На відміну від відкритого насильства, символічне насильство маскується під виглядом дарів, пієтету, гостинності і саме це маску-

вання робить його найнебезпечнішим способом підпорядкування, оскільки людина ніби сама обирає те, що насправді їй нав'язується [9, с. 24]. Це не означає, що домінованих індивідів слід розглядати як пасивних реципієнтів: «символічна влада вимагає умовою свого успіху, щоб ті, хто їй підлягає, вірили в легітимність влади та легітимність тих, хто нею володіє» [5].

Бурдье називає несприйняття факту насильства саме як насильства хибним визнанням (misrecognition). Загалом, поняття «визнання» (recognition) та «хибне визнання» (misrecognition) підкреслюють у концепції соціолога той факт, що «здійснення влади через символічний обмін завжди спирається на фундамент спільної віри» [9, с. 23]. Ефективність символічної влади залежить від когнітивних та оціночних структур, через які підлеглі сприймають світ як самоочевидний [10]. Саме тому найбільш невблаганною формою «прихованого переконування» є та, що здійснюється просто порядком речей.

Символічне насильство найбільш повно і наочно реалізується у явищі, яке сам Бурдье вважав «парадигмальною формою» цього феномена: гендерному домінуванню [10; 2, с. 139]. Гендерні відносини функціонують через нав'язування значень маскулінного і фемінного як природних та позаісторичних, що приховує їхню ієрархічну структуру. Легітимність цього порядку підтримується множинними джерелами символічного авторитету: від освітніх інституцій до повсякденних мовних практик, які закріплюють чоловічий порядок як універсальний і самоочевидний. Водночас, тривала символічна робота забезпечує інкорпорацію гендерних схем у габітус соціальних агентів: домінування відтворюється на рівні тілесних реакцій, очікувань і практичних орієнтацій [9, с. 12]. Постави, манери руху, інтонації, допустимий простір у публічній взаємодії чи очікувана емоційна реакція (агресія, турбота, стриманість) інтерналізуються відповідно до статі. Так, символічне насильство діє не лише на рівні уявлень, а й через тіло, перетворюючись на «другу натуру» соціальних агентів.

Цей процес здійснюється через виховання та за допомогою педагогічної праці, яку Бурдье та Пассерон розрізняють як первинну і вторинну: від сім'ї як простору початкового гендерного кодування до освітніх інституцій, де ці диспозиції перевіряються на відповідність легітимному порядку та закріплюються. Система освіти становить один з основних факторів, що беруть участь у відтворенні соціальної структури суспільства. На думку Бурдье та Пассерона, вона є формою символічного насильства, «яке кожне співтовариство, кожен клас реалізує відносно своїх членів, для власного відтворення та контролю» [5, с. 85]. Основою цієї системи є соціально-економічна та соціально-культурна диференціація, яка відтворює практики пануючих соціальних груп. Університет, орієнтований на габітус домінуючих соціальних груп, водночас легітиміє патріархальні норми академічної поведінки, стилі аргументації, публічної впевненості та самопрезентації і так підтримує нерівні стартові позиції не лише за класовою, а й за гендерною ознакою.

Ключовим для розуміння функціонування освітнього закладу як інституції символічного насильства є поняття педагогічного авторитету – інституційно делегованого права легітимно нав'язувати значення. Викладач/ки володіють символічною владою не завдяки особистим якостям, а завдяки позиції, яку вони посідають в освітньому полі. Особливе місце в концепції символічної влади посідає мова, оскільки вона є не лише інструментом комунікації, а й засобом дії та владарювання. Вона може конституювати насильство і, водночас, бути ним зумовленою, формуючи дискурси, через які конструється соціальна реальність. Бурдье розглядає соціальне життя як сукупність лінгвістичних ринків, де індивіди циркулюють зі своїми «лінгвістичними продуктами», цінність яких визначається їх відповідністю легітимним критеріям [9, с. 17].

Завдяки педагогічному авторитету висловлювання освітян, навіть дискримінаційні чи образливі, мають перформативну силу: вони не лише описують реальність, а й встановлюють межі того, що вважається припустимим, нормальним [5, с. 85]. Бурдье зазначає, що викладач/ки не зацікавлені у повному взаєморозумінні, во-

ни «мало переймаються тим, наскільки правильно сприймається їхня мова, наскільки зрозумілою вона є, оскільки впевнені в тому, що навіть якщо хтось з учнів їх не розуміє, то це проблема самих учнів» [5, с. 83]. Більше того, «викладачі зацікавлені в існуванні невизначеності, деякого непорозуміння, оскільки це допомагає їм зберегти високий статус в очах учнів» [5, с. 83]. Педагогічна комунікація, таким чином, будується з урахуванням збереження соціальної нерівності: «найбільш підготовлені розуміють більше, найменш підготовлені розуміють, що є речі недоступні для них, а тому часто відмовляються від продовження освіти» [5, с. 83]. Це пояснює, чому університет не реагує на дискримінаційну поведінку викладацького складу: визнання дискримінації означало б прийняття того, що педагогічний авторитет може бути джерелом насильства, а не легітимної влади, що підірвало б саму основу функціонування інституції.

Названа вище концептуальна рамка дає можливість зрозуміти подвійну природу проблеми нерозпізнавання дискримінації в університетському середовищі. По-перше, студентство може правильно визначати форми насильства на рівні абстрактних дефініцій, але не розпізнавати їх у конкретних ситуаціях, оскільки їхні схеми сприйняття сформовані тривалим процесом інкуляції, який триває та закріплюється у просторі університету. Хибне визнання тут є наслідком не недостатньої інформованості, а того, що когнітивні структури молоді сформовані тими самими соціальними структурами, які вони покликані пізнавати. По-друге, університет як інституція не реагує на дискримінаційну поведінку викладач/ок, оскільки визнання цієї поведінки як насильства означало б підрив власних основ – педагогічного авторитету та права легітимно нав'язувати значення.

Анонімне внутрішньо університетське опитування 2024 р. щодо досвіду взаємодії студентства з викладач/ками (n=241) зафіксувало присутність дискримінаційних практик в університетському середовищі: 26,9% респондентів повідомили про досвід хоча б одного виду дискримінації. Найпоширенішою формою виявився сек-

сизм (21,2%), що демонструє виразний гендерний розрив: серед жінок цей досвід зафіксували 38,3% опитаних, тоді як серед чоловіків – лише 5,0%. Показово, що навіть за умови порівняно високої суб'єктивної оцінки безпеки середовища (близько 8 з 10), ті, хто безпосередньо стикався з дискримінацією, оцінюють його помітно нижче (близько 7 з 10, порівняно з 8,5 у тих, хто її не фіксував). Ця розбіжність засвідчує не відсутність проблеми, а її структурну невидимість, яка і є визначальною ознакою символічного насильства. Хоча обсяг вибірки та специфіка збору даних не дають можливості екстраполювати результати на всю студентську аудиторію, отримані свідчення узгоджуються з даними міжнародних досліджень університетського середовища [12] і дають підстави для концептуального аналізу механізмів (не)розпізнавання дискримінації.

Для аналізу того, як саме ці механізми функціонують у повсякденних університетських взаємодіях, продуктивною є аналітична інтерпретація символічного насильства, запропонована Суручі Тхапар-Бйоркерт (у співавторстві з Лоттою Самеліус та Гурчаченом С. Сангхерою). Досліджуючи символічне насильство в інституційних контекстах, автор/ки виокремлюють чотири взаємопов'язані механізми: *хибне визнання* (misrecognition), *поблажливість* (condescension), *згоду* (consent) та *співучасть* (complicity) [13]. Ці механізми дають змогу зрозуміти не лише те, чому студентство не розпізнає дискримінацію на рівні конкретного досвіду, а й те, як воно саме несвідомо бере участь у її відтворенні.

### ***Хибне визнання (misrecognition)***

Концепція хибного визнання полягає у тому, що об'єктивні відносини панування сприймаються через схеми, які їх легітимізують. Як відзначають дослідниці, хибне визнання здійснюється через процеси покарання та винагороди так, що «ці два явища стають майже нерозрізнюваними для постраждалих», які сприймають такі стосунки як «нормальні» [13, с. 150].

В університетському контексті хибне визнання особливо помітне, коли дискримінація нормалізується під виглядом жартів, дружніх зауважень або коментарів. Опитування фіксує численні

випадки сексистських узагальнень у викладацькому дискурсі: твердження про те, що жінки краще справляються з певними завданнями (готування, догляд), а чоловіки з іншими (технічні дисципліни, математика); коментарі про те, що «дівчатам не цікаво слухати» технічні пояснення або що «хлопці краще розуміють» складний матеріал. Ці висловлювання об'єктивно є формами сексистського домінування, що натуралізують гендерні стереотипи та створюють ієрархію між студентством. Проте вони подаються як «спостереження», «життєвий досвід» чи, навіть, як турбота про студенток (щоб не перевантажувати їх складним матеріалом), що призводить до хибного визнання причин та наслідків такої поведінки.

Особливо показовими є випадки, коли академічне оцінювання пов'язується з характеристиками, не релевантними до навчальних досягнень. Респондент/ки описують ситуації, коли викладачі коментують зовнішність студенток під час занять, використовують зменшувально-пестливі звертання виключно до студенток. Виникає небезпека сприйняття таких викладачів як «позитивно налаштованих», що ускладнює розпізнавання дискримінаційної природи такої комунікації.

Хибне визнання функціонує також через стратегію змішування покарання та винагороди. Опитування фіксує випадки, коли викладачів, які систематично роблять дискримінаційні коментарі, виправдовують через їхню «відкритість», неформальність або гумор. Респондент/ки описують освітян, які жартують про гендерні ролі, але водночас «цікаво ведуть пари». Ця двозначність ускладнює чітке розпізнавання дискримінації як насильства, оскільки «позитивні» аспекти взаємодії маскують систематичне відтворення гендерних ієрархій.

### ***Поблажливість (condescension)***

Стратегії поблажливості стосуються соціальних практик, в яких особа з більшою владою символічно применшує дистанцію між собою та підлеглими, отримуючи від цього символічний прибуток. Домінантний актор символічно заперечує соціальну дистанцію, «яка при цьому не перестає існувати, таким чином він отри-

мує прибутки від визнання, наданого чисто символічному запереченню дистанції» [13, с. 153].

В університетському контексті поблажливість проявляється, коли викладач/ки використовують надмірно фамільярний стиль спілкування зі студентством, створюючи ілюзію близькості та рівності. Проте саме ця показова «доброзичливість» посилює владні ієрархії, оскільки часто закінчується бажанням викладацького складу повернути власний авторитет і вплив на молодь. У зверненні до студенток практика зменшувальних звертань інфантилізує жінок, позиціонує їх як незрілих, об'єкти опіки, часто з одночасним применшенням академічних здібностей.

Опитування фіксує типові прояви цього механізму: звертання «моє сонечко», «моя маленька» поєднувалися з твердженнями про те, що «дівчатам вища математика не дається так, як хлопцям». В іншому випадку викладач коментував фізичний стан студенток під виглядом турботи про їхнє здоров'я. Показово, що зниження академічних вимог до студенток також подавалося як доброзичливість: «з дівчаток не буду багато вимагати», хоча фактично означало відмову визнавати їхню академічну суб'єктність.

### ***Згода (consent)***

Згода у контексті символічного насильства не є свідомим підпорядкуванням, а примусом, який встановлюється через згоду, яку домінований не може не дати [13, с. 155–156].

В університетському середовищі згода проявляється, коли студентство, перебуваючи у вразливій позиції, схильне погоджуватися з «офіційною» версією подій, навіть якщо вона суперечить їхньому досвіду. Рішення повідомити про насильство часто супроводжується складним шляхом подолання особистого, соціального й інституційного замовчання. Перепонами на шляху до повідомлення про гендерне насильство можуть бути «відсутність довіри, що ситуація вирішиться», «страх, що після звернення ситуація погіршиться», «страх розголосу» [12]. Дані опитування підтверджують системний характер цього мовчання: переважна більшість респондент/ок, які стикалися з дискримінацією, не зверталися до жо-

дних регулюючих органів. Серед причин: страх репресій з боку викладач/ок, невіра в ефективність скарг та відсутність підтримки серед однолітків. Це не є пасивним прийняттям ситуації, а активною стратегією виживання, коли молодь розуміє, що висловлювання протесту несе більші ризики, ніж потенційні вигоди.

Важливо, що згода не означає неусвідомлення молоддю не правильності ситуації. Багато респондент/ок описують відчуття дискомфорту, несправедливості, образи. Проте ці відчуття не можуть бути артикульовані як «дискримінація» або «насильство», оскільки для цього необхідні інструменти пізнання, які інституція не надає або активно заперечує.

### ***Співучасть (complicity)***

Співучасть у концепції символічного насильства означає спосіб, у який соціальний порядок відтворюється через тілесно й когнітивно засвоєні диспозиції. Йдеться не про пасивне підкорення зовнішньому тиску, і не про свідоме прийняття нав'язаних цінностей, а про форму залученості, що виходить за межі опозиції «свобода – примус», як ефект тривалої дії влади, вписаної в тіла і габітуса соціальних агентів, що забезпечує відтворення домінування без необхідності постійного примусу [13, с. 155–156].

В університетському контексті співучасть проявляється тоді, коли студентство, яке стикається з дискримінацією, не ставить під сумнів ці практики відкрито, а іноді навіть відтворює їх: коли викладач/ки заохочують сексистські жарти серед аудиторії; коли молодь не реагує на дискримінаційні коментарі про одногрупник/ць. Таке мовчання не є байдужістю, а є результатом того, що соціальний порядок вкорінений у тіла через засвоєння диспозицій. Ці диспозиції формуються через тривалий процес освітньої соціалізації, в якому опір авторитету педагога сприймається як порушення норм. Таким чином, домінований та домінуючий можуть поділяти ті самі розуміння світу, що робить насильство невидимим і самовідтворюваним.

Подолання співучасті як механізму відтворення символічного насильства вимагає системної інституційної відповіді, а не

лише інформаційних заходів. Аналіз практики українських університетів, які цілеспрямовано працюють над подоланням гендерного насильства, зокрема досвід НаУКМА, засвідчує, що ефективна політика протидії передбачає комплекс взаємопов'язаних елементів: дослідження та рекомендації на їх основі, освітні події й інформаційні кампанії, прозорий розгляд скарг, взаємодію з акторами забезпечення якості освіти та співпрацю з медіа [6]. Принципова відмінність такого підходу від формального дотримання антидискримінаційних норм полягає в тому, що він спрямований на зміну інституційної культури, на трансформацію саме тих умов, які уможливають співучасть і структурне мовчання.

**Висновки.** Проведений аналіз дає можливість сформулювати низку висновків щодо природи та механізмів (не)розпізнавання дискримінаційних практик в університетському середовищі. Дослідження засвідчує, що гендерно зумовлене насильство в освітньому просторі постає як структурний ефект символічного порядку, який відтворюється через інституційні норми, педагогічні практики та мовні конвенції.

Теоретичним результатом дослідження є виявлення розриву між абстрактним знанням про дискримінацію і її ситуативним розпізнаванням у конкретній педагогічній взаємодії. Цей розрив є не індивідуальною когнітивною помилкою, а структурним ефектом інкорпорації владних схем сприйняття, які формуються через тривалий процес освітньої соціалізації. Саме тому він не усувається самим лише підвищенням обізнаності, для його подолання необхідна трансформація епістемічних умов, у яких студентство навчається озвучувати власний досвід. Мова педагогічної комунікації не є нейтральним інструментом передавання знань, а простором відтворення ієрархій. Доки зменшувально-пестливі звертання, гендеровані узагальнення та сексистські «жарти» залишаються в межах «педагогічного стилю», а не кваліфікуються як форми символічного насильства, інституція відтворює те, що формально засуджує.

Теоретична рамка дослідження виявляє подвійну природу університету як простору знання та простору влади. Університет як

носій епістемічної влади визначає не лише легітимні форми знання, а й легітимні способи артикуляції досвіду, межі прийнятних скарг та критерії розпізнавання насильства. Право на скаргу є формально гарантованим, але структурно заблокованим: студент/ка, які звертаються зі скаргою на викладач/ку, вступають у конфлікт із самою інституцією, яка наділила викладач/ку авторитетом. Це пояснює, чому переважна більшість респондент/ок, які стикалися з дискримінацією, не зверталися до жодних регулюючих органів: мовчання є не індивідуальним вибором, а структурною неможливістю.

Подолання символічного насильства в університеті вимагає критичної рефлексії щодо самої природи педагогічного авторитету – тих, хто має право визначати, що є знанням, що є нормою і що є насильством. Доки університет зберігає монополію на ці визначення, формальні антидискримінаційні механізми залишатимуться частиною тієї самої символічної системи, яку вони покликані реформувати.

Перспективи подальших розвідок пов'язані з розширенням теоретичної рамки у напрямку феміністичної епістемології, зокрема концепції епістемічної несправедливості М. Фрікер, яка дає можливість глибше пояснити механізми, через які студентство позбавляється інструментів для називання власного досвіду дискримінації, а також з аналізом феномена «холодного клімату» в українських університетах в умовах глобального тиску на інституції гендерної рівності.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Борейко Ю. Г., Кулакевич М. А. Символічне насильство у соціальній теорії П'єра Бурдьє: рецепція в релігійній сфері. *СОФІЯ. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. 2021. № 18(2). С. 5–8.
2. Бурдьє П., Вакан Л. Рефлексивна соціологія / пер. з англ. А. Рябчук. Київ : Медуза, 2015. 224 с.

3. Габрусєва Н. В., Чоп Т. О., Потіха О. Б. Насильство як соціально-онтологічна категорія: погляд студентської молоді. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 12(58). С. 463–474.

4. Глобальна кампанія «16 днів активізму проти гендерно зумовленого насильства»: в чому її важливість. URL: <https://lastrada.org.ua/novyny/16-dniv-aktyvizmu-proty-genderno-zumovlenogo-nasylstva.htm>

5. Кривошеєва О. О. Система освіти як середовище відтворення соціальної нерівності (за П. Бурдьє та Ж.-К. Пассероном). *Грані*. 2016. Т. 19. № 7. С. 81–89.

6. Марценюк Т. О., Полюхович О. Політика гендерної рівності і протидії насильству як складова частина управління закладами вищої освіти в контексті повоєнного відновлення України (на прикладі Національного університету «Києво-Могилянська академія»). *EMPIRIO*. 2025. Т. 2 (спецвипуск). С. 128–143.

7. Boiko D. Symbolic Violence as the Object of Sociological Research: Categorization and Operationalization. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Sociological Studies of Contemporary Society: Methodology, Theory, Methods*. 2017. № 37. P. 91–95.

8. Bondestam F., Lundqvist M. Sexual Harassment in Higher Education: A Systematic Review. *European Journal of Higher Education*. 2020. Vol. 10, No. 4. P. 397–419. DOI: <https://doi.org/10.1080/21568235.2020.1729833>

9. Bourdieu P. Language and Symbolic Power / ed. J. B. Thompson; transl. G. Raymond, M. Adamson. Cambridge : Polity Press, 1991. 302 p.

10. Bourdieu P. Masculine Domination / transl. R. Nice. Stanford : Stanford University Press, 2001. 133 p.

11. Burawoy M. Symbolic Violence: Conversations with Bourdieu. Durham : Duke University Press, 2019. 296 p.

12. García-Rojas A. D., Gómez A. H., Montero-Fernández D., Rodríguez-Vargas S. Perception of University Students Regarding Gender-Based Violence: Identification, Analysis and Detection. *Social Sciences*. 2016. Vol. 5, No. 4. URL: <https://www.mdpi.com/2411-5118/5/4/48>

13. Thapar-Björkert S., Samelius L., Sanghera G. S. Exploring Symbolic Violence in the Everyday: Misrecognition, Condescension, Consent and Complicity. *Feminist Review*. 2016. № 112(1). P. 144–162. DOI: <https://doi.org/10.1057/fr.2015.53>

## REFERENCES

- Boreiko, Yu. H., & Kulakevych, M. A. (2021). Symbolic violence in Pierre Bourdieu's social theory: reception in the religious sphere. *Sofia. Humanitarno-relihiieznavchyi visnyk (Sofia. Humanitarian and Religious Studies Bulletin)*, 18(2), 5-8. [In Ukrainian].
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2015). *An invitation to reflexive sociology*. A. Riabchuk (Trans.). Meduza. [In Ukrainian].
- Habrusieva, N. V., Chop, T. O., & Potikha, O. B. (2025). Violence as a socio-ontological category: the perspective of student youth. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Perspectives and Innovations of Science)*, 12(58), 463-474. [In Ukrainian].
- La Strada Ukraine. (n.d.). *Global campaign "16 Days of Activism Against Gender-Based Violence": why it matters*. Retrieved from <https://lastrada.org.ua/novyny/16-dniv-aktyvizmu-proty-genderno-zumovlenogo-nasylstva.htm> [In Ukrainian].
- Kryvosheieva, O. O. (2016). The education system as an environment for the reproduction of social inequality (after P. Bourdieu and J.-C. Passeron)]. *Hrani (Grani)*, 19(7), 81-89. [In Ukrainian].
- Martseniuk, T. O., & Poliukhovych, O. (2025). Gender Equality and Anti-Violence Policy as a Component of Higher Education Institution Management in the Context of Post-War Recovery of Ukraine (A Case Study of the National University of Kyiv-Mohyla Academy). *EMPIRIO*, 2 (spec. issue), 128-143. [In Ukrainian].
- Boiko, D. (2017). Symbolic violence as the object of sociological research: Categorization and operationalization. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Sociological Studies of Contemporary Society: Methodology, Theory, Methods*, 37, 91-95.
- Bondestam, F., & Lundqvist, M. (2020). Sexual harassment in higher education: A systematic review. *European Journal of Higher Education*, 10(4), 397-419. DOI: <https://doi.org/10.1080/21568235.2020.1729833>
- Bourdieu, P. (1991). Language and symbolic power. J. B. Thompson (Ed.); G. Raymond & M. Adamson (Trans.). Polity Press.

Bourdieu, P. (2001). *Masculine domination*. R. Nice, (Trans.). Stanford University Press.

Burawoy, M. (2019). *Symbolic violence: Conversations with Bourdieu*. Duke University Press.

García-Rojas, A. D., Gómez, A. H., Montero-Fernández, D., & Rodríguez-Vargas, S. (2016). Perception of university students regarding gender-based violence: Identification, analysis and detection. *Social Sciences*, 5(4), Article 48. Retrieved from <https://www.mdpi.com/2411-5118/5/4/48>

Thapar-Björkert, S., Samelius, L., & Sanghera, G. S. (2016). Exploring symbolic violence in the everyday: Misrecognition, condescension, consent and complicity. *Feminist Review*, 112(1), 144-162. <https://doi.org/10.1057/fr.2015.53>

---

Стаття надійшла до видання / Received: 20.12.2025

Прийнято до друку після рецензування / Accepted: 31.01.2026

Опубліковано / Published: 31.03.2026